

Видано коштом ГО «Українська Ініціатива»
www.ukr-initiative.com.ua

Михайло Куриленко

Ічня - 2017

Михайло Куриленко – борець за незалежність України

Значення національної пам'яті для розбудови успішної держави важко переоцінити. Маємо нагоду в тому переконатися. Про це красномовно свідчить російська агресія проти України. Ті регіони нашої держави, де протягом десятиліть культивувалося вшанування чужих «героїв», - різних російських та радянських діячів, військовиків, та їхніх місцевих посіпак, - опинилися в найбільш скрутному становищі, були дезорієнтовані, коли почалася російська агресія. Тому надзвичайно важливо поширювати у суспільстві інформацію про справжніх героїв, про людей, які боролися за незалежність України. В кожному районі, місті й селі слід проводити масштабні заходи, спрямовані на вшанування пам'яті місцевих уродженців, які були учасниками українських визвольних рухів, зокрема учасниками Визвольних Змагань 1917 – 1921. Слід усіляко сприяти розвінчуванню брехливих російсько-радянських міфів, викривати злочини доби комуністичного тоталітаризму, пояснювати справжню роль, яку відігравали місцеві посіпаки російсько-більшовицьких загарбників. Україна у 1917

здобула незалежність, коли було проголошено Українську Народну Республіку. У 1921 УНР була окупована, в 1991 відбулося відновлення незалежності України. Зараз, вже вкотре, російські загарбники прагнуть знищити нашу державність. Успішність відстоювання української державності значною мірою залежить від того, як відбуватимуться зрушення суспільної свідомості, наскільки швидко їй вдасться очиститися від нав'язаної російськими імперіалістами облуди. Тож докладаймо усіх можливих зусиль...

Одним з незаслужено забутих українських діячів та борців за незалежність України був Михайло Куриленко. Нам вдалося зібрати деякі матеріали, присвячені його життю та діяльності. Вони пропонуються увазі читачів на сторінках даної збірки. Сподіваємося, що це стимулюватиме подальші дослідження, зокрема, місцевих краєзнавців.

Отже, Михайло Куриленко народився 2 (15) листопада 1885 у смт. Короп (Чернігівська область), помер, а точніше був закатований російсько-радянськими загарбниками, не раніше 1940 р.. М. Куриленко — український політичний і громадський діяч, депутат Трудового конгресу України, згодом український підприємець, який опікувався розвитком гуцульських народних промислів. Народився в родині Прокопія та Віри Куриленків. Крім Михайла було ще два сини – Василь та Петро. У 1909 р. він закінчив Крелевецьке міське училище, і надалі вступив до Київського учительського інституту та навчався там до 1913 року.

В часи Української революції оселяється у Ямполі Подільської губернії, де працює вчителем, викладачем педагогічного училища, стає активним громадським діячем. За гетьманату був змушений покинути Ямпіль і перебратися до Кам'янця-Подільського, де працював директором гімназії. 1918 р. його було запрошено на посаду інструктора позашкільної освіти губернського земства.

Як зазначає В.Приходько “на посаді губерніяльного інструктора [Михайло] Куриленко виявив великі організаційні здібності, в парі з великою відданістю справі. Як інструктор, він їздив по губернії і в часі дикої демобілізації [...], нара-

жуючись на всякі неприємності з боку салдатів та ризикуючи захорувати на тиф. Щоб почувати себе в потягах на рівних правах з товарищами, одягався як товарищ у засмальцьовану пімняту шинелю, з речевим мішком на боці та в салдатській шапці”, “в брудних теплюшках, повних салдатів, вороже успосіблених до кожного цивіля. Звичайно, ніхто не міг зобов'язати чи примусити Куриленка їздити в таку пору і в таких умовах, але жадоба діяльності, праці, бажання якнайбільше зробити та поспіти на всякі повітові з'їзди та наради “гнали” Куриленка до цих постійних і небезпечних роз'їздів. Так він став душою відділу, а одночасно з ним, в самій канцелярії”.

7 липня 1918 р. Михайла Прокоповича обрали членом Ради Товариства Подільської “Просвіти”.

За часів гетьманату, Куриленка кілька разів намагались арештувати, але, своєчасно повідомлений, він виїздив з Кам'янця і мандрував під охороною старшини Українських Січових Стрільців Миколи Саєвича аж до Катеринослава.

13 грудня 1918 р. губернський комісар Г.Степура у порозумінні з головою повітової управи Шевчуком призначив М.Куриленка, як зазначалося, “українського есера” в.о. Новоушицького повітового комісара. А уже 25 грудня 1918 р. наказом Міністерства внутрішніх справ він став повноцінним Новоушицьким повіткомісаром. У січні 1919 р. він став помічником губернського комісара Поділля, входив до складу комісії з ліквідації українсько-румунського прикордонного конфлікту. Також був обраний депутатом Трудового конгресу України України від селян Ушицького повіту Подільської губернії. Саме на Трудовому конгресі було ратифіковано акт злуки УНР та ЗУНР.

У квітні 1919 р. відбулися вибори нової губернської народної управи. До неї увійшли: В.Приходько (голова), М.Река (заступник), М.Куриленко, Ю.Богацький, Я.Огородник, О.Морозовський, М.Ільїнський.

Згідно наказу Директорії від 21 травня 1919 р. член Подільської губнаруправи М.Куриленко прийшов на посаду губернського комісара. До цієї роботи взявся на початку червня 1919 р., коли було визволено Кам'янець-Подільський.

Влітку 1919 р. М.Куриленко розчарувався у діяльності влади та взяв участь у легальній опозиції проти уряду І.Мазепи. 23 червня 1919 р. Директорії УНР було подано “Меморандум громадських діячів Поділля” за підписами близько 20 осіб, які вимагали від уряду змінити засади політики. 25 липня 1919 р. Рада Народних Міністрів УНР звільнила Михайла Куриленка з посади губернського комісара Поділля. Учасники надзвичайного зібрання Подільської губернської народної управи, яке відбулося 9 вересня 1919 р., не підтримали звільнення М.Куриленка і висловили “своє довір'я представникові земства, який передчасно залишив свою посаду”.

У листопаді 1920 р. М.Куриленко опинився в Галичині. На нього поклали обов'язки директора департаменту нижчої школи Міністерства освіти, у зв'язку з цим відвідав, табір для українських військових у м. Ланцуті (Польща). Зайнявся відкриттям початкової школи і гімназії, організацією лекцій, виданням журналу, створенням театру, оркестру, хору тощо.

1921 (за іншими даними, 1922) — виїхав до Косова (з огляду на хворобу легенів своєї дружини). Там його зусиллями, а також зусиллями священника Ю.Герасимовича, адвоката П. Рондяка та видатного вченого-етнографа В.Гнатюка 13 вересня 1922 р. заснували спілку “Гуцульське мистецтво”, директором якої він став.

Після загарбання Західної України СРСР у жовтні 1939 року його заарештували, але після протестів робітників спілки “Гуцульське мистецтво” випустили і навіть призначили директором Косівського художнього технікуму, але у грудні того ж року заарештували вдруге. За офіційною версією, 18 квітня 1940 його відправили до Житомира. Про подальшу долю жодних відомостей немає. Зрозуміло лише одне, - Михайло Куриленко був закатований російсько-комуністичними окупантами.

*Юрій Косенко,
голова правління
ГО «Українська Ініціатива»*

**Михайло Куриленко –
губернський комісар Директорії УНР, освітній та
громадсько-політичний діяч Поділля
у 1917–1920 рр.**

Важливі сторінки біографії багатьох діячів Української національно-визвольної революції 1917–1920 рр. пов'язані з Поділлям. Серед них варто відзначити Михайла Прокоповича Куриленка.

На жаль, його життєвий шлях й адміністративна, освітня та громадська діяльність в добу Української революції 1917–1920 рр. не знайшли свого належного висвітлення в історичній та краєзнавчій літературі. Окремі факти про діяльність М.Куриленка на посаді губкомісара подають у своїх працях безпосередні учасники революції І.Мазепа¹, Д.Дорошенко², В.Приходько³. У 1991 році з'являється за кордоном стаття внука М.Куриленка Ю.Стефанівського⁴, в якій фрагментарно відображено життєвий і творчий шлях Михайла Прокоповича. Сучасні українські історики О.Завальнюк⁵, В.Лозовий⁶, М.Баюк⁷, В.Стецюк⁸, І.Піддубний⁹, Н.Сорочан¹⁰ у своїх працях висвітлюють деякі аспекти діяльності М.Куриленка у період Української революції 1917–1920 рр. У 2005–2008 рр. з'являються статті про діяльність М.Куриленка у спілці “Гуцульське мистецтво”¹¹, але вони лише побіжно торкаються періоду 1917–1920 рр.

У даній статті ми ставимо за мету висвітлити життєвий шлях і основні напрями діяльності М.Куриленка на посаді губерньського комісара, а також в освітній та інших сферах у 1917–1920 рр.

Михайло Прокопович народився 2-го листопада (за старим стилем) 1885 року в с.Коропі Чернігівської губернії, в родині Прокопія та Віри Куриленків. Сім'я була не з багатих, крім Михайла було ще два сини – Василь та Петро. У 1909 р. він закінчив Крелевецьке міське училище, і надалі вступив до

Київського учительського інституту та навчався там до 1913 року¹².

В бурхливі часи Української революції оселяється на Ямпільщині Подільської губернії, де працює вчителем, викладачем педагогічного училища, стає активним громадським діячем¹³. За гетьманату був змушений покинути місто Ямпіль і перебратися до Кам'янця-Подільського, де працював директором гімназії¹⁴. Враховуючи організаторські здібності Михайла Куриленка, його було запрошено на посаду інструктора позашкільної освіти губернського земства. Сферою його роботи була позашкільна освіта: заснування подібних відділів у повітових земських управах, організація “Просвіт”, бібліотек, курсів і т.п. Як зазначає В.Приходько “на посаді губерніяльного інструктора [Михайло] Куриленко виявив великі організаційні здібності, в парі з великою відданістю справі. Як інструктор, він їздив по губернії і в часі дикої демобілізації [...], наражуючись на всякі неприємності з боку салдатів та ризикуючи захорувати на тиф. Щоб почувати себе в потягах на рівних правах з товаришами, одягався як товарищ у засмальцьовану пімняту шинелю, з вщевим мішком

на боці та в салдатській шапці”¹⁵, “в брудних теплюшках, повних салдатів, вороже успосіблених до кожного цивіля. Звичайно, ніхто не міг зобов'язати чи примусити Куриленка їздити в таку пору і в таких умовах, але жадоба діяльності, праці, бажання якнайбільше зробити та поспіти на всякі повітові з'їзди та наради “гнали” Куриленка до цих постійних і небезпечних роз'їздів. Так він став душою відділу, а одночасно з ним, в самій канцелярії”¹⁶.

22 квітня 1918 р. відбулося перше засідання комісії з народної освіти губернії. Її головою обрали В.Приходька, присутніми на засіданні були губернський комісар освіти Ю.Щириця, директор народних шкіл С.Біляєв та губернський інструктор з позашкільної освіти М.Куриленко. Головним питанням порядку денного була доповідь “Про організацію Губерніяльної міжнаціональної та Української губерніяльної ради освіти та їх управ”¹⁷.

Щодо діяльності М.Куриленка на посаді інструктора з позашкільної освіти, В.Приходько зазначав: “Найбільш відповідним інструктором виявився Михайло Куриленко. Людина жива, здібна, привітна, з організаційним хистом, він багато зробив для позашкільної освіти на Поділлі”¹⁸.

7 липня 1918 р. Михайла Прокоповича обрали членом Ради Товариства Подільської “Просвіти”, до якої також входили відомі освітньо-культурні діячі Поділля: Ю.Богацький, П.Бутовський, М.Вікул, С.Іваницький, О.Пашенко, В.Приходько, К.Солуха, Ю.Січинський, В.Січинський, М.Шиян¹⁹.

З нагоди відкриття Кам’янець-Подільського державного українського університету 22 жовтня 1918 р. на його адресу надійшла вітальна адреса “Просвіти”, підписана зокрема й М.Куриленком²⁰.

За часів гетьманату, Куриленка кілька разів намагались арештувати, але, своєчасно повідомлений, він виїздив з Кам’янця і мандрував під охороною відомого діяча, старшини Українських Січових Стрільців Миколи Саєвича аж до Катеринослава²¹.

Внаслідок антигетьманського повстання 14 листопада 1918 р. до влади прийшла Директорія, яка зайнялась зокрема створенням ефективної системи місцевих органів влади. 13 грудня 1918 р. губернський комісар Г.Степура у порозумінні з головою повітової управи Шевчуком призначив М.Куриленка, як зазначалося, “українського есера” в.о. Новоушицького повітового комісара²². А уже 25 грудня 1918 р. наказом Міністерства внутрішніх справ він став повноцінним Новоушицьким повіткомісаром²³.

У січні 1919 р. він став помічником губернського комісара Поділля, взяв активну участь у справі підтримки та порятунку тисяч учасників антирумунського повстання на Хотинщині, входив до складу комісії з ліквідації українсько-румунського прикордонного конфлікту, очолювану Д.Дорошенком²⁴. Крім нього, сюди увійшли: приват-доцент університету Л.Білецький, два військових чини, два колишніх судових слідчих з Хотинського повіту, а також урядовець із губернського

комісаріату, якому було доручено функції секретаря. Комісія отримала державні кошти, окреме приміщення²⁵. Спроби врегулювати конфлікт, на жаль, не мали успіху. В офіційних колах кожна із сторін намагалася перекласти вину на іншу. Так продовжувалося до середини квітня 1919 року, коли Кам'янець-Подільський захопили червоні війська, а установи УНР змушені були покинути місто. Припинила свою роботу і слідча комісія²⁶. На той час М.Куриленко перебував у Галичині. Внаслідок захоплення більшовиками Кам'янця-Подільського, уряд УНР, а також місцеві установи (губернський комісаріат і губернська народна управа) залишили місто і оселилися в м.Борщеві²⁷. Делегація губернської народної управи, до складу якої входили М.Куриленко, В.Приходько і Я.Огородник, провели зустріч у Тернополі з головним отаманом С.Петлюрою з метою з'ясування перспективи військових дій і відновлення цивільної влади²⁸. Д.Дорошенко описує у своїх спогадах зустріч з Кам'янецькою адміністрацією – Г.Степурою, М.Куриленком, В.Приходьком в Станіславі²⁹.

У квітні 1919 р. відбулися вибори нової губернської народної управи. За пропозицією В.Приходька було вирішено розширити склад управи (“у зв’язку із значним поширенням праці, наша дотеперішня управа не могла б з усім справитися”). Губернською народною радою було обрано склад нової управи. До неї увійшли: В.Приходько (голова), М.Река (заступник), М.Куриленко, Ю.Богацький, Я.Огородник, О.Морозовський, М.Льїнський³⁰. Як зазначав сам голова, “все це були переважно молоді українські діячі-патріоти, що показали себе добрими організаторами і адміністраторами в повітах чи в іншій праці і, як я гадав і плянував, робота на нашому Поділлі ще поширяться і набере ще швидшого темпа”³¹.

Згідно наказу Директорії від 21 травня 1919 р. член Подільської губнаруправи М.Куриленко прийшов на посаду губернського комісара³². До цієї роботи взявся на початку червня 1919 р., коли було визволено Кам'янець-Подільський. Серед його наказів виділяються ті, які були спрямовані на організацію та діяльність місцевих органів влади³³.

В той час державний і політичний центр УНР був переповнений військовими, держслужбовцями і представниками місцевих органів влади. Для залучення останніх до адміністративної роботи в губернії М.Куриленко запросив їх до себе на розмову³⁴.

З його ініціативи створили комісію з розгляду всіх протиурядових дій і злочинів, вчинених більшовиками³⁵. Одночасно він вжив рішучих заходів щодо проведення мобілізації на теренах Поділля³⁶, активно виступав проти агітаторів, які вороже ставилися до української державності. Повітовим комісарам наказувалося спільно з місцевими громадськими організаціями виявляти і усувати подібних осіб. Урядовцям, які залишалися на службі, запропонував скласти присягу на вірність Українській Народній Республіці³⁷.

Приділяв увагу покращенню санітарного стану міста³⁸, ліквідації саботажу різних працівників³⁹.

Для охорони націоналізованих пам'яток історії та мистецтв 14 червня 1919 р. він видав наказ про створення при повітових і міських управах комісій з членів цих управ або спеціально із запрошених цими управами фахівців з обліку культурно-історичних пам'яток, які підпорядковувалися архівно-музейному відділу Подільської народної управи. Комісії повинні були реєструвати, зберігати культурно-історичні та старовинні пам'ятки і не могли повертати націоналізовані речі нікому без особливого розпорядження. За невиконання цього наказу винуваті каралися за законами військового часу⁴⁰. Влітку 1919 р. М.Куриленко розчарувався у діяльності влади та в ідеологічних засадах партії соціал-революціонерів, взяв участь у легальній опозиції проти соціалістичного уряду, до якої увійшли відомі на Поділлі громадські та політичні діячі: професори І.Огієнко, В.Біднов, голова Подільської губернської народної управи В.Приходько, член тієї ж управи О.Морозовський, член Трудового Конгресу І.Косенко⁴¹. 23 червня 1919 р. Директорії УНР було подано "Меморандум громадських діячів Поділля" за підписами близько 20 осіб, які вимагали від уряду змінити засади політики, зокрема, скасу-

вати трудові ради на місцях, передати селянам землю у власність за викуп, утворити “діловий комітет” з безпартійних⁴².

25 липня 1919 р. відбулося засідання Ради Народних Міністрів, де серед інших питань розглядалося “внесення” міністра внутрішніх справ про звільнення губернського комісара Поділля Михайла Куриленка⁴³, що згодом було ухвалене⁴⁴. Наступного дня Директорія УНР затвердила це рішення⁴⁵. Як зазначав І.Мазепа, міністр внутрішніх справ в уряді Б.Мартоса, причиною звільнення була бездіяльність губернської адміністрації. “Влада на місцях не виявляє ніякої живої діяльності, що населення не поінформоване, сільські та волосні органи не діють і т.д. Ближчий розслід справи показав, що ця бездіяльність органів влади на місцях в значній мірі пояснювалася саботажем з боку правих українських груп. У зв’язку з цим довелося негайно 27 липня 1919 р. [насправді 26 липня – Авт.] звільнити ГК Поділля М.Куриленка, що був одним із активних членів правої опозиції”⁴⁶.

25 липня 1919 р. М.Куриленко дав відповідні пояснення міністрові внутрішніх справ, але “паном міністром [внутрішніх справ] накладена така резолюція: пояснення Куриленка в бездіяльності вважаю незадовільняючим”⁴⁷. На нашу думку, причиною звільнення губкомісара була його опозиційність до уряду, а не бездіяльність, адже він докладав значних зусиль для налагодження та діяльності місцевих органів влади.

Слід зазначити, що учасники надзвичайного зібрання Подільської губернської народної управи, яке відбулося 9 вересня 1919 р., не підтримали звільнення М.Куриленка і висловили “своє довір’я представникові земства, який передчасно залишив свою посаду”⁴⁸.

Після звільнення, Михайло Прокопович віддався роботі в губернській народній управі. Зокрема, 8 вересня 1919 р. він, за дорученням управи, відкрив зібрання Подільської губернської народної ради⁴⁹, виголосив доповідь “Про сучасне фінансове становище губерніяльного народного самоврядування”⁵⁰.

Після переходу Поділля під польський військовий контроль в середині листопада 1919 р. М.Куриленко залишився на своєму місці. Разом з В.Приходьком він не підчинився наказу

польської влади від 17 лютого 1920 р. про ліквідацію губернської народної управи. Вони вважали, що губернська народна управа юридично не скасованою і повинна продовжувати існування, тому збиралися на засідання і намагалися вирішувати поточні справи щодо різних повітів⁵¹.

На початку липня 1920 р., коли почався відступ польських та українських військ, членові управи М.Куриленку було доручено виїхати на фронт, щоби передати 130 комплектів білизни та 120 комплектів одягу, “заготовлені згідно умови з Інтенданством”. При цьому було зазначено, що коли не буде можливості передати одяг представникам командування, його слід вручити “першій попавшійся стройовій частині Війська УНР⁵²”.

Після поразки революції у листопаді 1920 р. М.Куриленко опинився в Галичині. В еміграції на нього поклали обов’язки директора департаменту нижчої школи міністерства освіти, у зв’язку з цим відвідав, табір для український військових у м.Ланцуті (Польща). На цій посаді зайнявся відкриттям початкової школи і гімназії, організацією лекцій, виданням журналу, створенням театру, оркестру, хору тощо. Попри позитивні зрушення, він бачив і невирішені питання життя вояків у таборі, зокрема, забезпечення книгами, відповідними коштами та організаторами. Разом з іншими діячами вирішив взяти участь в організації педагогічних курсів для українців, які перебували в таборах. У зв’язку з цим було подано клопотання П.Холодного та Л.Бачинського до Міністерства військових справ щодо надання дозволу лекторам відвідувати табори⁵³.

В 1921 р.⁵⁴, а за іншими даними 1922 р.⁵⁵, М.Куриленко виїхав на Гуцульщину, до Косова, з огляду на хворобу легенів своєї дружини. Там його зусиллями, а також священика Ю.Герасимовича, адвоката П.Рондяка та видатного вченого-етнографа В.Гнатюка 13 вересня 1922 р. заснували спілку “Гуцульське мистецтво”, директором якої став Михайло Прокопович. Він також намагався відкрити в м.Косові навчальний заклад для підготовки майстрів гуцульського мистецтва, але, міністерство освіти Польщі не підтримало цю ідею⁵⁶.

Після приєднання Західної України до СРСР в 1939 р., радянська влада почала переслідувати М.Куриленка. В жовтні 1939 року його заарештували, але після протестів робітників спілки “Гуцульське мистецтво” випустили і навіть призначили директором Косівського художнього технікуму, але у грудні того ж року заарештували вдруге. Знаходився в Івано-Франківській тюрмі. Йому інкримінували скоєння злочину, передбаченого ст.54-13 Кримінального кодексу УРСР (активні дії і боротьба проти робітничого класу та революційного руху). 18 квітня 1940 року відправили до Житомира⁵⁷. Про подальшу його долю жодних відомостей немає.

Отже, Михайло Прокопович Куриленко у 1917–1920 рр. активно трудився на ниві національного відродження, українського державотворення, вніс чималий внесок у поширення національної освіти і культури, розвиток місцевого самоврядування. В еміграції він залишив помітний слід у культурно-освітній роботі серед українців в польських таборах, збереженні і примноженні мистецької спадщини гуцулів.

Примітки:

1. Мазепа, І. Україна в огні й бурі революції / Ісак Мазепа. – К.: “Темпора”, 2003. – 608 с.
2. Дорошенко, Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки): Науково-популярне видання / Дмитро Дорошенко. – К.: Темпора, 2007. – 632 с.
3. Приходько, В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2. / Віктор Приходько [упоряд. і авт. пер. Ю. Легун, О. Кравчук]. – Вінниця : ТОВ “Консоль”, 2011. – 416 с.
4. Стефанівський, Ю. Подвижник національного відродження / Юрій Стефанівський // Свобода. Український щорічник. – Нью-Йорк. – 2 листопада. – 1991. – Ч. 210. – С. 2.
5. Завальнюк, О. М. Д.І.Дорошенко: 75 днів у Кам’янці-Подільському / О. М. Завальнюк // Краєзнавство: науковий журнал / НАН Укр., Ін-т історії Укр. – 2001. – № 1-4. – С. 115-118; Його ж. Історія Кам’янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1920 рр.) / О. М. Завальнюк. – Кам’янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. – 632 с.
6. Лозовий, В. С. Внутрішня і зовнішня політика Директорії Української Народної Республіки (Кам’янецька доба) / Віталій Лозовий. – Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2005. – 224 с.
7. Баюк, М. І. Участь громадських організацій, об’єднань, інтелігенції Поділля в культурно-освітніх перетвореннях 1917–1920 рр. / М. І. Баюк // Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. праць. – 2009. – Кам’янець-Подільський. – Т. 13: Присвячено 90 річчю Кам’янецької доби УНР. – С. 3-19.

8. Стецюк, В. Б. Земства Правобережної України в період національно-демократичної революції 1917–1920 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Вадим Борисович Стецюк. – Кам'янець-Подільський, 2009. – 240 с.
9. Піддубний, І. Матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України про події 1918–1919 рр. у Хотинському повіті / І. Піддубний // Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність “Історія”. – Чернівці: Видавництво Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича “Рута”, 2008. – Вип. 7. – С. 92-106.
10. Сорочан, Н. А. Діяльність Міністерства народної освіти УНР в Тарнові (листопад 1920 р. – грудень 1921 р). / Н. А. Сорочан; [гол. ред. Ю.Терещенко]. – К.; Житомир: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного університету, 2008. – Т. 2. – С. 57-67.
11. Молинець, В. Три постаті на тлі мистецької школи у Косові: М.Куриленко, Є.Сагайдачний, О.Соломченко / В. Молинець // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Львів, 2008. – № 19. – С. 325-333.; Пелипейко, І. Феномен “Гуцульського мистецтва” / Ігор Пелипейко // “АЛКОС”: Літературно-мистецький альманах. [Ред. кол. Близнюк М., Гостюк В., Григорчук А., Пеленейко І.] – Косів: МПП “Еврика, 2005. – № 2-3. – С. 127-137.
12. Стефанівський, Ю. Зазначена праця. – С. 2.
13. Пелипейко, І. Зазначена праця – С. 131.
14. Молинець, В. Зазначена праця. – С. 327.
15. Приходько, В. Зазначена праця. – С. 295.
16. Там само. – С. 295.
17. Баюк, М. І. – Зазначена праця. – С. 6.
18. Приходько, В. – Зазначена праця – С. 299.
19. Центральний державний архів вищих органів влади (далі – ЦДАВО України), ф.1793, оп.1, спр.142, арк.360.
20. Свято відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету: Дослідження. Документи. Матеріали / Уклад., авт. передн. слова і дослід. О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: Аксиома, 2008. – С. 152.
21. Приходько, В. Зазначена праця. – С. 295.
22. ЦДАВО України, ф.1092, оп.3, спр.155, арк.1.
23. Там само, арк.2.
24. Дорошенко, Д. Зазначена праця. – С. 417.
25. Завальнюк, О. М. Д.І.Дорошенко: 75 днів у Кам'янці-Подільському. – С. 116.
26. Дорошенко, Д. Зазначена праця. – С. 426.
27. Приходько, В. Зазначена праця. – С. 390.
28. Там само. – С. 393.
29. Дорошенко, Д. Зазначена праця. – С. 446.
30. Приходько, В. Зазначена праця. – С. 381; Склад нової Губернської Народної Управи // Життя Поділля. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 9 квітня. – № 93. – С. 4.3
31. Приходько, В. Зазначена праця. – С. 284.
32. ЦДАВО України, ф.1092, оп.3, спр.155, арк.3.
33. Наказ Подільського Губерніального комісара // Новий шлях. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 14 червня. – Ч. 4. – С. 2; Державний архів Вінницької

- області (далі – ДАВО), ф.Д-255, оп.1, спр.133, арк.275; Накази Подільського Губерніального Комісара 14 червня 1919 р. // Новий шлях. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 15 червня. – Ч. 5. – С. 2.
34. Накази Подільського Губерніального Комісара 14 червня 1919 р. // Новий шлях. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 15 червня. – Ч. 5. – С. 2.
35. Оголошення // Новий шлях. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 18 червня. – Ч. 7. – С. 3
36. Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918 – грудень 1920 р.) документи і матеріали / Під ред. М. І. Мехеди. упор. Г. В. Вітряна, І. В. Гарнага, І. І. Кириченко. – Вінниця: Вінницьке книжково-газетне видавництво, 1959. – С. 288.
37. Хроніка. Телеграма губерніального комісара на ім'я комісара повітового // Шлях. – Вінниця. – 1919. – 23 серпня. – Ч. 7. – С. 2.
38. Хроніка. Санітарне становище м.Кам'янця // Новий шлях. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 22 червня. – Ч. 11. – С. 3.
39. Наказ Подільського Губернського Комісара 19 червня 1919 року №2296 // Новий шлях. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 22 червня. – Ч. 11. – С.1.
40. Наказ Подільського Губерніального Комісара 14 червня 1919 р. // Новий шлях. – Кам'янець-Подільський. – 1919. – 19 червня. – Ч. 8. – С. 2.
41. Лозовий, В.С. Зазначена праця. – С. 68.
42. Стецюк, В.Б. Зазначена праця. – С. 115.
43. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Док. і матеріали. У 2-х т., 3-х ч. / Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. – Т. 1 – 688 с.
44. ЦДАВО України, ф.1092, оп.3, спр.155, арк.8.
45. Там само, арк.5.
46. Мазепа, І. Зазначена праця. – С. 247.
47. ЦДАВО України, ф.1092, оп.2, спр.57, арк.77.
48. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО), ф.Р-260, оп.1, спр.4, арк.23.
49. ДАВО, ф.Д-255, оп.1, спр.133, арк.88 зв.
50. Засідання губерніальної народної ради // Шлях. – Вінниця. – 1919. – 11 вересня. – Ч. 22. – С. 3.
51. ДАХО, ф.Р-260, оп.1, спр.21, арк.2.
52. Стецюк, В. Б. Зазначена праця. – С. 170.
53. Сорочан, Н. А. Зазначена праця. – С. 63.
54. Приходько, В. Зазначена праця. – С. 295.
55. Стефанівський, Ю. Зазначена праця. – С. 2.
56. Пелипейко, І. Зазначена праця. – С. 136.
57. Стефанівський, Ю. Зазначена праця. – С. 2.

Збірник наукових праць «Освіта, наука і культура на Поділлі», том 19, с. 179-187, 2012 рік.

Феномен «Гуцульського мистецтва»

1921 рік. Поразкою закінчилася Українська Національна Револуція. Українські землі роздерті сусідніми державами — більшовицькою Росією, Румунією, Чехословаччиною. Тут, у Галичині, панує повоєнна розруха. Гуцульщина шокована жорстокою розправою польського війська над горянами, які рік тому повстали проти польської окупації. Польські жовніри й досі проводять каральні операції, щоб залякати гуцулів. Мешканці гір потерпають від страшних злиднів, безробіття, голоду, ширяться хвороби, — тиф, туберкульоз...

У цей час до Косова прибуває невелика група колишніх вояків армії Української Народної Республіки та політичних діячів УНР, щойно звільнених з-за колючих дротів таборів для інтернованих у Тарнуві та інших містах Польщі. Перед ними постає питання: “Як вижити? Не лише їм. Як вижити гуцулам, як полегшити долю цих синів гір, славних віддавна і своєю волелюбністю, і своєю талановитістю?”

І ось через рік, у вересні 1922 року, в Косові засновується Кооперативне товариство з амбітною назвою “Гуцульське мистецтво”. Ця назва багато до чого зобов’язувала. Вона підкреслювала: метою товариства, чи спілки, як його частіше називали, є не якісь комерційні інтереси, а підтримка й розвиток народної мистецької творчості. Може в цьому виявлявся романтизм, властивий українській ментальності, високий ідеалізм, щира віра в силу і непоборність краси і добра?

Щось подібне вже було. У січні 1919 року, коли Україна знемагала в нерівній війні і з більшовиками, і з денікінцями, і з Польщею, Головний Отаман Симон Петлюра доручив композитору й диригентові Олександрові Кошицю створити Українську Республіканську Капелу (перейменовану згодом в Український Національний Хор) і виїхати з нею за кордон, щоб через нашу пісню нести народам вістку про нікому тоді не знаний український народ, який бореться за те, щоб бути вільним господарем на своїй вільній землі. Українська пісня мала засвід-

чити високу духовність цього народу, його талановитість, глибоке відчуття ним краси.

Спілка “Гуцульське мистецтво” була не просто етнографічним, а патріотичним проектом. Її засновники мали за одне з головних завдань показати світові — і, насамперед, своєму народові, зневіреному після поразки національно-визвольної боротьби 1917-1920 рр. — неоціненні скарби його духу, багатство й різноманіття талантів, вдихнути віру в те, що такий духовно багатий народ неминуче вибере кращу долю.

Що це було справді так, видно з того, що серед засновників Спілки не було жодного підприємця! Хто ж були ті засновники?

Це, насамперед, Михайло Прокопович Куриленко (1885-1940?), родом з м. Коропа, що на Чернігівщині. Він здобув педагогічну освіту в Києві, потім учителював, був директором педагогічного училища в м. Ямполі повітового училища в Кам’янці-Подільському. Його обрано членом Центральної Ради, а уряд Директорії призначив його в 1919 році комісаром УНР на Поділлі. За своїми політичними поглядами він належав до правого крила, гостро виступав проти участі в уряді Директорії соціалістів, вважаючи, що загравання з “червоними” завдасть Україні шкоди, що й справдилося. Куриленко багато зробив у справі підтими, а потім порятунку тисяч учасників антирумунського повстання на Хотинщині в 1919 році, метою якого було приєднання цієї території до УНР. Як відомо, радянські історики, фальсифікуючи історію, згодом оголосили Хотинське повстання боротьбою... за радянську владу (до речі, таку саму “операцію” проробили вони й з Гуцульським повстанням 1920 року). Наприкінці 1920 року М. Куриленко назавжди покинув Велику, як тоді казали, Україну і після перебування в польському таборі для інтернованих, прибув до Косова, куди, нелегально перейшовши кордон, незабаром приїхала й його родина — дружина та двоє малих дітей. Емігрантами стали й брати М. Куриленка Василь (у 1920-1930 рр. — культурно-громадський діяч на Закарпатті) та Петро (помер у США, був регентом хору в кафедральному соборі Митрополита Мстислава).

Таке громадянське обличчя людини, що стала директором підприємства “Гуцульське мистецтво”. Залишається додати, що ще в 1923 році М. Куриленко клопотався про відкриття в Косові школи гуцульського мистецтва. Польська влада не дозволила, оскільки викладання в цій школі передбачалося проводити невизнаною нею українською мовою. Свою давню мрію він здійснив в листопаді 1939 року, ставши першим директором Косівської промислової школи гуцульського мистецтва (тепер це Косівський державний інститут прикладного і декоративного мистецтва). Та на нього вже кували кайдани “славні чекісти”, кати з НКВД, яке прийшло на наші землі з Червоною армією у вересні 1939 року.

Другий із грона засновників — Володимир Гнатюк (1871-1923), видатний учений-етнограф, етнолог, фольклорист, дослідник Гуцульщини, співпрацював у Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка з І. Франком та М. Грушевським. Він робив усе, що міг для підтримки народного мистецтва Гуцульщини та його майстрів. Став не лише одним із засновників Спілки, а й дбав про збереження народних традицій у її виробках, пропагував у пресі досягнення, особливо щодо килимарства. А ці досягнення з’явилися швидко: вже через два роки після заснування Спілки влаштували у Львові виставку гуцульських килимів власного виробництва.

Отець Юліан Герасимович (1856-1932) був парохом у с. Старому Косові. Походив з давнього галицького священицького роду. Був не лише душ пастирем, а й просвітянином, дбав про піднесення свідомості селян, любив народні різьбу, вишивання. Його донька Ганна стала знаменитою вишивальницею і килимів та інших тканих виробів, згодом викладала в Косівському училищі прикладного мистецтва, в яке перетворилася промислова школа.

Володимир Лаврінський (1883-1966), випускник правничого факультету Львівського університету, косівський суддя. Щоправда, суддя досить дивний, бо дбав не лише про правосуддя, а й про економічний стан українського населення. Спільно з політемігрантом Семеном Богданом (який потім загинув у советському концтаборі) заснував “Народну касу”, —

щось на зразок кредитної спілки для підтримки селян та ремісників. За власні кошти організував при Народному Домі в Косові столярську школу, запросивши на викладання випускника Коломийської школи деревного промислу Михайла Фединського. З цієї школи вийшли найкращі столярі Косова середини ХХ століття. А про дух, який панував у школі, свідчить те, що три її вихованці — Василь Лелет, Діонезій Кифорак та Степан Стринадюк були страчені більшовиками в 1941 році, як члени ОУН. Декількох вивезено на Сибір. Микола Гавриш, один із наймайстерніших столярів, вже у 80-х роках був засуджений до семи років ув'язнення з конфіскацією майна за те, що всупереч забороні, виготовляв сакральні речі для церков. 72-річного майстра від в'язничної камери врятувала горбачовська “перебудова”...

Офіційно головою спілки “Гуцульське мистецтво” був Петро Роднюк (1873-1944). Суддя, а потім адвокат, він відзначався невтомністю в праці на громадській ниві. Заснував по селах читальні “Просвіти”, очолив комітет з будівництва в Косові Українського народного дому (двічі, бо перший, збудований ще в 1911 році, спалили солдати “єдиної неділімої” під час Першої Світової війни). Це з його ініціативи та під його керівництвом у Косові в 1914 році встановлено пам'ятник Т. Шевченку, а в 1928 році відновлено (бо його знищили польські жовніри в 1919 році). Він організував товариство “Сокіл”, де під прикриттям спортивних занять здійснювалося національне виховання. Тож, не дивно, що людина таких організаторських здібностей стала головою кооперативного підприємства.

Такими були засновники. А співробітники?

У 1922-1923 роках у бухгалтерії Спілки працював, заробляючи кошти на майбутнє навчання в університеті, недавній старшина української армії зі ще не загоєним пораненням Степан Скрипник (1898-1993), небіж С. Петлюри. Він тепло згадував про ці роки, відвідавши Косів у 1990 році вже як Патріарх УАПЦ Мстислав.

Тут працював від 1922 по 1939 рік і політемігрант Павло Романюк (1882-1954), недавній комісар УНР у м. Кам'янці-Подільському. Його син Леонід відзначився як військовий діяч

УНР, емігрував до Чехословаччини. На Закарпатті його досі пам'ятають як громадського діяча, журналіста, посла Сейму Карпатської України в 1939 році. Був він одним із керівників ОУН. У середині 1930-х рр. У бухгалтерії "Гуцульського мистецтва" стала працювати Анна Когут (1899-1989), дочка священика, письменника, громадського діяча з Тернопільщини о. Володимира Герасимовича. Випускниця філософського факультету Карлового університету у Празі (Чехословаччина), вона не могла знайти роботи за фахом. Але палко любила українську пісню, мала неабиякий талант диригента. У Косові створила декілька хорів (жіночий, чоловічий, дитячий), які виступали з великим успіхом навіть у Львові, а в 1940 році дитячий хор під її керівництвом викликав захоплення, виступаючи в Києві в оперному театрі у присутності партійно-радянського керівництва на чолі з М. Хрущовим.

Навесні 1944 року А. Когут стала членом ОУН, пішла в підпілля, де керувала підпільними хорами та хорами УПА. Сама складала пісні, підпільно видавала збірник патріотичних пісень. Десять років ця тендітна жінка жила підпільно. Її схопили в Коломиї, і військовий трибунал засудив її на 25 років каторжних робіт з позбавленням в правах на 5 років. Правда, без конфіскації майна, бо, як з'ясувалося в суді, його в неї не було... близьким до Спілки був і її чоловік Федір Когут, колишній старшина УГА, також випускник Празького університету, талановитий різьбяр. Його вбили в 1945 році в с. Яворові енкаведисти.

Спілка швидко зажила доброї слави. Її вироби, насамперед килими, виготовлені з місцевої вовни, фарбованої лише природними барвниками, знаходили добрий збут не лише на території Польщі, а й за кордоном. Особливим успіхом користувався так званий мазепинський килим, з орнаментом, запозиченим з диво уцілілого фрагмента килима з палацу І. Мазепи в Батурині. Такий килим придбано для королівського палацу в Стокгольмі (Швеція), де він зберігається й досі.

Про обсяги килимової продукції свідчить й те, що, наприклад, у 1934 році на виробництво килимів використано 2838 кг. вовни та 548 кг. конопель (на основу). Крім килимів,

виробляли й меблі, різьблені речі, кераміку. Зі Спілкою співпрацювали такі відомі народні майстри, як різьбярі брати Юрій та Семен Корпанюки, Василь Девдюк, Володимир Гуз, ткач Микола Ганущак, вишивальниця Ганна Герасимович, гончарка Марія Цвілик та інші.

Висока мистецька цінність виробів Спілки була зумовлена в значній мірі співпрацею народних майстрів та професійних митців найвищого класу. М. Куриленко запросив до проектування та консультацій багатьох художників Галичини. Серед них Олена Кульчицька, славна малярка й графік, випускниця віденської художньо-промислової школи; Святослав Гординський — графік, маляр, що здобув мистецьку освіту у Львові, Берліні та Парижі; Ярослава Музика, що навчалася графіки й малярства в Парижі. Долучилися до співпраці з “Гуцульським мистецтвом” і художники-політемігранти з Великої України, зокрема чудовий графік Павло Ковжун, який здобув мистецьку освіту в Києві, графік Роберт Лісовський, випускник Берлінської Академії мистецтв, живописець і графік Петро Холодний (син), який навчався в студії пластичних мистецтв в Празі, а згодом у Варшавській Академії мистецтв; живописець і графік Микола Бутович, який студіював мистецтво у Празі, Берліні та Лейпцигу.

Досі не досліджено взаємовпливу, якого зазнали в процесі творчого спілкування, з одного боку, митці-професіонали європейського рівня, а з іншого — майстри народного мистецтва. В усякому разі перебування на Гуцульщині збагатило художників новими мотивами, темами, у всіх їх з’явилися графічні чи малярські твори гуцульської тематики. Високий професіоналізм відчувається в “куриленківських” килимах, меблях. Виготовлених з участю графіків та живописців.

Названі вище митці відзначалися високим патріотизмом, що теж зближувало їх з М. Куриленком та співзасновниками Спілки. Більшість їх у роки Другої світової війни емігрували далі на Захід. Я. Музика, що залишилася, потрапила в жорна комуністичних репресій: її засуджено на 25 років ув’язнення за безглуздим звинуваченням... у тероризмі. Лише О. Кульчи-

цьку якось оминула пильна увага советських каральних органів.

Трагічна доля чекали М. Куриленка та його сім'ю. З приходом “перших совітів” “Гуцульське мистецтво” було націоналізоване і перетворене в звичайну артілю з плановим виробництвом. Родину Куриленків вигнали з квартири, яку вони займали. Їм дав прихисток у своєму домі на Москалівці Дмитро Мартинюк, власник невеличкої крамниці і повітовий провідник підпільної ОУН. Та ненадовго: незабаром М. Куриленка арештували. Подальша його доля точно не відома. Були чутки, що його закатували у косівській камері попереднього ув'язнення і нишком вночі закопали під горою Голицею у скотомогильнику. Дружина Д. Мартинюка Ганна розповідала, що їй у цьому зізнався фірман, якому енкаведисти доручили поховати колишнього директора “Гуцульського мистецтва”. За це фірманові дали светр закатованого; цей предмет одягу й пізнала на ньому Г. Мартинюк. Офіційну версію загибелі М. Куриленка й досі береже в тасмниці вже не совітський КГБ, а українська СБУ... Родину М. Куриленка вивезено в Сибір (аж двічі), де й померла його дружина Валентина Іванівна, яка збрала велику колекцію зразків гуцульської вишивки. Цю колекцію зберегла її дочка Ірина і привезла в Україну після відбуття другого заслання.

Репресій зазнали й інші, причетні до “Гуцульського мистецтва” люди, крім уже названих. Більше десяти ткачів-килимарів засуджені на смертну кару, як члени ОУН. Робітник Микола Туряньський отримав 25 літ як вояк УПА, хоча він цілком легально проживав і працював у Косові. Упродовж цілих десятиліть колишні робітники Спілки боялися писати про свою роботу в Спілці у своїх особових справах, адже робота “у Куриленка” була, з погляду комуністів, “чорною плямою” в біографії. Мені відомі люди, які навіть попалили фотографії, на яких вони були зображені в товаристві директора “Гуцульського мистецтва”...

Комуністична влада знищила все, що нагадувало б “Гуцульське мистецтво”. Знесено будинок, у якому воно розміщалося. Зруйновано оригінальний виставковий павільйон, що був

архітектурною візиткою міста, натомість поставлено танк Т-34...

Наведені тут факти свідчать: Косів у 20-30 роках ХХ століття був одним із осередків не лише мистецького життя, а й національно-патріотичної діяльності, яка, не будучи виразно партійною, об'єднувала і політичну еміграцію, і майстрів народного мистецтва. Осередком цієї діяльності стала спілка “Гуцульське мистецтво” — яскравий зразок патріотичного підприємництва та реальної підтримки й розвитку народного мистецтва Гуцульщини.

Прикро, що за півтора десятиліття незалежної України не знайшлося патріотично настроєних підприємств, які б по-діловому зайнялися допомагати народним митцям і в постачанні сировиною, і в збуті їхніх виробів, і широкою рекламою гуцульської народної творчості в світі, як це робили у 20-30 роках минулого століття в умовах чужої держави організатори й співробітники першого в історії українського художньо-промислового кооперативу “Гуцульське мистецтво”.

Літературний альманах «Алкос», №2-3, 2005 рік.

Подвижник національного відродження

У листопаді минає 106 років з дня народження відомого в свій час на Україні політичного та громадського діяча, мого діда по мамі, Михайла Куриленка.

Протягом останніх п'ятдесяти років ім'я його було в СРСР під забороною і якщо в поодиноких дисертаційних писаннях советських т. зв. вчених — мистецтвознавців згадувалась Косівська мистецько-промислова спілка „Гуцульське мистецтво" яку заснував і багато років очолював дід, то лише для паплюження. Між тим, інформацію про спілку та її керівника знаходимо в чисельних публікаціях у діяспорі.

Змінилися часи, до українського народу повертаються імена подвижників, які віддали життя за його відродження.

Хто такий Михайло Куриленко? 2-го листопада за старим стилем 1885 року в Коропі Чернігівської губернії на Україні в родині Прокопія та Віри Куриленків народився син Михайло. Сім'я була не з багатих, лише в 1909 році закінчив він Крелевецьке міське училище. Вищу освіту здобув в Київському педагогічному інституті, потім як директор гімназії в місті Кам'янці-Подільському на Поділлі. Стояв на твердих самостійницьких позиціях.

Під час визвольних змагань 1917-1920 років Михайло Куриленко у вирі політичної боротьби. Він член Уряду УНР, державний комісар УНР на Поділлі. І Мазепа, колишній прем'єр уряду УНР та Н. Полонська-Василенко, професор Українського Вільного Університету у Мюнхені, стверджували, що професори В. Біднов, І. Олієнко та М. Куриленко належали до опозиції уряду Мазепи, вважаючи його занадто соціалістичним.

Знаючи про жорстокість большевицьких орд Куриленко з родиною переїхав у Західню Україну і в 1922 році оселився в Косові на Гуцульщині.

Зачарований красою Карпат, талановитістю гуцулів, в 1923 році дід разом і з греко-католицьким священником о. Гера-

симовичем заснували мистецько-промислову спілку „Гуцульське мистецтво", першими художниками, у який працювали його дружина Валентина та донька о. Герасимовича Анна, згодом відома майстриня, член Спілки художників.

Відроджуючи традиції старого українського килимарства, широко використовуючи гуцульські мотиви, Михайло Куриленко залучив до праці у спілці відомих українських мистців, як вихідців із Східної України, з якими був знайомий раніше — Петра Холодного та його сина, також Петра Павла Ковжуна, Василя Крижанівського, Миколу Бутовича, Роберта Лісовського, Василя Дядинюка, так і галичан — сестер Олену та Ольгу Кульчицьких, Ярославу Музикову, Михайла Осінчука, Святослава Гординського та інших. Спілка стала відомою, її продукція розійшлася по цілому світі, закупувались до найкращих збірок та музеїв Європи та Америки. Зокрема, загальновідомий гобеліновий килим, відтворений за проектом мистця-графіка Роберта Лісовського за фрагментом килима — власності гетьмана Івана Мазепи, який належав родині львівських меценатів Шепаровичів і пізніше був подарований Ольгою Кузьмович Українському музеєві у Нью Йорку, ще один килим із того ж музею, подарований Софією та Олександром Бісиками.

Ось що писав у 1930 році відомий український мистецтвознавець та історик Микола Голубець: «Перший крок у поверненні народних традицій зробила мистецько-промислова спілка в Косові біля Коломиї «Гуцульське мистецтво»... І далі «...ми мусимо звернути увагу там, де говориться про ренесанс українського Килимарства».

Килими не були єдиною продукцією спілки «Гуцульське Мистецтво». Вона займалась також ліжниками, вишивкою, керамікою (майстри Цвілик, Вербівська, Кошак), різьбою в дереві (майстри Гондурак, брати Корманюки, Шкрібляк з Яворова та Тимків з Москалівки).

У 1936 році спілка разом із Львівською жіночою кооперативом) «Труд» влаштувала виставку — продаж українського одягу за розробленими С. Гординським моделями стилізова-

ними на основі народної ноші. Одяг оздоблювався народними вишивками і був надзвичайно модним.

Всі ті роки пліч-у-пліч з Михайлом Куриленком йшла його дружина, Валентина. Вчителька за освітою, аристократ за походженням, людина високого інтелекту, вона збрала багатющу колекцію гуцульських та буковинських вишивок низьку та хрестом, яку використовували організовані нею надомницько-вишивальниці при виготовленні обрусів, серветок, жіночих блюзок і яку вона зуміла зберегти, перенести пізніше через етапи, тюрми і табори, через Казахстан і Сибір.

Діда заарештували вже в жовтні 1939 року, але після протестів робітників спілки випустили і навіть призначили директором Косівського художнього технікуму, а у грудні того ж року арештували вдруге. Далі — невідомість і лише напис на фамілійному гробівці «Михайло Куриленко 15.11. 1885 — 194...»

Його дружину і доньку арештували у квітні 1940 року і вивезли до Казахстану, а потім у Сибір. Там, у тайзі за Уралом, назавжди залишилася бабуся, там мама загалом пробула 30 років. Я шукав могилу діда давно, неодноразово звертався до прокуратури та КГБ Івано-Франківської області і республіканської, через наших народних депутатів України — до колишнього прокурора республіки Потебенька, автора сценарію та режисера скандально відомої справи народного депутата Степана Хмари — відповідей або не було взагалі або прислали формальні відписки, мовляв, немає документів в архівах.

І лише раз щесь не спрацювало у цій страшній налагодженій ще Берією та Вишинським машині — Івано-Франківська обласна прокуратура відповіла мені півтора року тому (цитую дослівно) «в картотеці Івано-Франківської тюрми мається запис про те, що Куриленко Михайло Прокопович знаходився в тюрмі, заарештований за скоєння злочину, передбаченого ст. 54-13 Кримінального кодексу УРСР (активної дії або боротьби проти робітничого класу та революційного руху) і 18 квітня 1940 року відправлений у Житомир. В архівах УВС-УКДБ Житомирської області ніяких даних про Куриленка немає...»

І хоча дід не реабілітований досі, я вірю, що у вільній, незалежній Українській Соборній Державі, якій він віддав все своє життя, його ім'я займе належне місце.

Михайло Куриленко (у другому ряді в центрі) з килимарською молоддю «Гуцульського мистецтва». Праворуч його дружина Валентина Іванівна, ліворуч – Павло Романюк. Світлина середини 1930-х.

Василь Куриленко

Василь Куриленко, - поет, публіцист, журналіст, - народився 25 квітня 1903 року у смт. Короп Чернігівської області. Закінчив гімназію, брав участь у національно-визвольній боротьбі. Після поразки емігрував до Чехословаччини. Навчався на математично-природничому відділі Українського високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова, в Українській господарській академії. У 1932-1939 роках жив у Мукачеві, був активним членом „Просвіти”, брав участь у роботі

драматичної студії „Рідна нива”. Помер від туберкульозу 4 червня 1942 року у місті Косові Івано-Франківської області.

Публікував численні фейлетони для місцевої Мукачівської та Ужгородської преси (часописи "Світло", "Земля і Воля", "Український Голос", "Українське Слово" та ін. Публікувався також у "Краківських Вістях" (1940 р.). Свої твори підписував псевдонімами Старий Кінь, Віллі Кейленк та іншими.

Цікаво зазначити, що саме уродженець Коропа Василь Куриленко відіграв велику роль у наверненні уславленої поетеси Олени Теліги до українства, спонукав її писати вірші українською мовою. Про нього та про цю обставину йдеться у книзі О. Ждановича «Прапори духа. Життя і творчість Олени Теліги», що була видана в 1947 році. Наводимо з неї уривок:

«Пізніше, в тридцятих роках, під час його перебування й діяльності на Закарпатті (1931-1939), в Мукачеві, його вроджений гумористичний хист знайшов собі пристосовання у

численних фейлетонах, уміщуваних у місцевій українській пресі. Спочатку в щупленькім нерегулярнім місячнику мукачівської «Просвіти» — «Світло», потім в аграрницькій тижневій «Землі і волі», в «Учительському голосі», навіть одного разу в ужгородськім «Українськім Слові» — під найрізноманітнішими псевдонімами — Кейленк Віллі най-частіше, Старий Кінь, Параска з-під солом'яної стріхи... Головна тема фейлетонів — осміювання місцевого «тунай-шомадяронського русотяпства». На жаль, Кейленк Віллі не вірив у свій талант (хвороба Славінського), а тому фейлетони ці, при всій своїй тодішній гострій актуальності та дотепності, не мали в собі літературної тривкості. Одного разу підпис Кейленка Віллі промайнув навіть на сторінках «Краківських вістей» на початку 1940 року, але тема фейлетону була небезпечна як на нові часи й обставини, і більше його фейлетонів там вже не появилося. Незабаром і сам меткий та живий Василь вмер десь на Холмщині від невідлучної своєї хвороби — сухіт. Василь протягом довгих років провадив інтенсивне листування з своєю колишньою ученицею, що йому, мабуть по смерті від сухіт коло 1933 року його першої нареченої Марусі Тимканичівни, учительки з Закарпаття, присвятила вірш «Життя».

Тимканичівна завітала одного разу, мабуть це було на Великодні свята 1931 року, до Подебрад. Висока, не дуже гарна, з обличчям, яке свідчило про незламну волю. Коли вона вмирала, то не пустила до себе своїх близьких кривних, яким заборонила бути навіть на своїх похоронах. Вони бо дуже гнівалися на себе. Не знаю напевно, з яких саме причин, але не виключене, що з національних — молодим національно свідомим закарпаттянам дуже часто доводилося зазнавати ворожнечі з боку національно несвідомих батьків, в деяких випадках це доводило до незвичайно гострих конфліктів.

Українству на перших порах доводилося на Закарпатті з великими труднощами здобувати собі місце по упадку Австро-Угорщини в 1918 році. Старшому поколінню, звиклому до фальшивого блиску когутячих хвостів на шапках королівських жандармів, ніяк не імпонувало демократичне народництво українства. Одне коротке речення старої закарпатянки блиска-

вично освітлює цю психологічну ситуацію. Вдова по священникові Фенцикові, що наприкінці XIX століття видавав на Закарпатті, при таємній підтримці російського уряду, російську газету «Листок», сказала одного разу — з досадою та смутком проф. Бірчакові, що 1920 року мешкав в Ужгороді в родині Фенциків : «Не думали ми, що ви прийдете до нас з торбами» (скоріше вони сподівалися побачити наш прихід у сьайві й гуркоті зброї. Прихід же емігрантів з України по 1920 році «з торбами» був для людей недемократичних звичок та поглядів справді мало імпонуючим).

Маруся Тимканичівна лишила по собі кілька дрібних оповідань з місцевого шкільного побуту та більшу повість. Дрібні оповідання різночасово були надруковані на архискромних сторінках «Світла», а велика повість, що не була ще належно підготована до друку, мабуть загинула ще під час малярської інвазії 1939 року, коли королівське військо завзято палило, нищило українські книжки та рукописи. Але навіть ті 2-3 малі надруковані її оповідання свідчили про безперечний письменницький хист. Характеризація дієвих осіб була оригінальна, яскрава та стисла, побут гірських околиць був окреслений мальовничо й образowo, хоча сама авторка, здається, була з типово рівнинної околиці Севлюша.

Щоб скінчити з Василем Куриленком, який відіграв безперечно видатну роль в навершенні пані Олени до українства, слід навести одну деталь, що яскраво свідчить про його невсипущу діяльність. Коли восени 1936 року, одного разу чеська поліція зробила була обшук та арештувала Василя, в нього на помешканні знайшли поточні справи й листування мало не всіх українських організацій — мукачівської «Просвіти», всієї Закарпатської «Учительської громади», редакцій «Світла» та «Учительського голосу» й ще якихось. Він був скрізь незмінним секретарем...»

